

тиск з боку держави, що намагалася, особливо з кінця XIX ст., підкорити власному впливу життя усіх церков. Ці процеси, хоча і призводили до поступової секуляризації церкви у житті колоній, однак так і не спромоглися зруйнувати тісний взаємозв'язок між колоністською сільською та церковною громадами.

Література

1. Войналович В. А. Етноконфесійні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / В. А. Войналович // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень VII Міжнародного «круглого столу». Львів, 12 – 14 травня 1997 року. – Львів, 1997. – С. 36 – 38. 2. Кривець Н. В. Німецькі колонії в Україні в 20-ті роки (діяльність державних органів серед німецького населення) / Н. В. Кривець // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 3. – К. : Інститут історії України АН України, 1993. – С. 78 – 86. 3. Кулинич І. М., Кривець Н. В. Нариси з історії німецьких колоній в Україні. / І. М. Кулинич, Н. В. Кривець – К. : Наук. думка, 1995. – 271 с. 4. Чирко Б. В. Німці в Україні / Б. В. Чирко // Етнополітичний довідник. – К., 1996. 5. Шадт А. А. Правовой статус немецких колонистов в России XVIII – XIX вв. (состояние вопроса и постановка проблемы) / А. А. Шадт // Немцы России: социально-экономическое и духовное развитие. (1871 – 1941 гг.) – М. : ЗАО «МДУ Холдинг», 2002. – С. 15 – 29. 6. Клаус А. М. Наши колонии. Опыт и материалы по истории иностранной колонизации в России. / А. М. Клаус – Вып. 1. – СПб., 1869. 7. Лантев Ю. Н. Евангелическо-лютеранские общины немцев Крыма (1880-е – 1930-е гг.) / Ю. Н. Лантев // Немцы России: социально-экономическое и духовное развитие. (1871-1941 гг.) – М. : ЗАО «МДУ Холдинг», 2002.

В. А. Нестеренко

СТАВЛЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ВЛАСТЕЙ ДО ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

Охарактеризовано позицію німецьких окупаційних установ щодо відновлення релігійного життя на захоплених землях України у 1941-1943 рр.

Міністерство у справах східних окупованих територій і верхівка вермахту вважали позитивним явищем відновлення релігійного життя на українських землях. У перших своїх директивах військові власті наказували військовослужбовцям вермахту триматися осторонь релігійних процесів на окупованих територіях. Зокрема у директиві головного командування вермахту наказувалось не перешкоджати і не сприяти релігійній

діяльності цивільного населення, церкви не повинні були ні відновлюватися, ні використовуватися за їх призначенням органами німецьких збройних сил. Дещо інше говориться в «Особливому розпорядженні № 59» командуючого оперативним тиловим районом групи армій «Південь» від 18 серпня 1941 р.: «У захоплених руських містах і поселеннях... слід влаштувати богослужіння для військовослужбовців вермахту в одній з місцевих церков. Решту церков... можна передати громадам для проведення їх власних богослужінь. Займати церковні приміщення у військових цілях лише в крайніх випадках, якщо положення безвихідне... Якщо у церквах є церковний інвентар, то він залишається у недоторканості.» [1] Наприкінці травня 1942 р. на нараді начальників відділів військової адміністрації оперативного тилового району «Південь» було вирішено зберегти політику невтручання в справи церкви. Однак проповіді мали проводитись в присутності і під контролем перекладача. Передбачалося також стеження за людьми, які відвідують церкви [2].

Однак, поступово військові власті перестали бути стороннім спостерігачем і почали підтримувати діяльність церкви, а пізніше втручатися у міжконфесійні взаємини. Причини таких змін досить прості. По-перше, в умовах, коли населення з ентузіазмом взялося до справи відродження церковно-релігійного життя, «гріх» було б не використати це у власних пропагандистських інтересах, протиставляючи власний лібералізм у цьому питанні радянським переслідуванням. По-друге, як пояснює автор «Організації військового управління» руська православна церква давно вже не була борцем, але виявилася тим фактором, який був здатний усунути хвилювання і невпевненість населення і об'єднати навколо себе тих, хто в усьому полюбляють порядок [3].

На відміну від військових властей німецькі спецслужби поставилися до процесів відродження церковного життя обережно. Так, у директиві Головного управління служби безпеки СД від 30 жовтня 1941 р. висловлювалося побоювання, що відновлене християнство завдаватиме шкоди нацистській ідеології. А вже у спеціальній директиві бригаденфюрера СС і генерал-майора поліції Д. Томаса, яку 11 лютого 1942 р. було надіслано всім частинам СС і поліції в Україні, викладено

основні засади політики у цій сфері: дозволялася релігійна діяльність всім течіям, громадам православної церкви, але політичним партіям та громадським рухам і діячам заборонялося втручатися до церковних справ; перешкоджати становленню Всеукраїнської автокефальної церкви під проводом митрополита, оскільки автокефалія за своєю суттю завжди пов'язана з самостійним державництвом; зволікати з відкриттям нових духовних семінарій та інших богословських навчальних закладів; припинити будь-які спроби Ватикану проводити свою східну політику, ворожу німецькій державі; уніатську церкву вважати чинником ватиканської політики; до різних сект ставлення має бути в цілому толерантним, оскільки вони не являють жодної політичної небезпеки [4, с. 528-529].

На українських землях було дозволено діяльність православних автономістської та української автокефальної, греко-католицької, вірмено-григоріанської церков, а також сект [5, с. 187]. Провідну роль у північних і східних областях відігравали перші дві.

Література

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – КМФ-8. – оп. 2. – спр. 148. – арк. 270. 2. Там само. – спр. 177. – арк. 41. 3. Там само. – спр. 332. – арк. 68. 4. *Історія релігії в Україні*: [навч. посібн.] / За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К. : Тов-во «Знання», КОО, 1999. – 735 с. 5. *Лисенко О. С.* Християнство в умовах Другої світової війни (історіософська ретроспектива) / О. С. Лисенко // Друга світова війна і Україна : [матер. наук. конф.] (27-28 квітня 1995р.). – К. : Ін-т історії України НАН України, 1996.

Д. В. Нефьодов

ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ РУХУ ОПОРУ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ «ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ УРСР»

У статті подано аналіз висвітлення питання руху Опору в Південній Україні на сторінках «Історії міст і сіл УРСР», наведені позитивні та негативні аспекти.

У другій половині 60-х років минулого століття передові українські історики, краєзнавці, науковці розпочали роботу над створенням фундаментальної «Історії міст і сіл УРСР» у 26 томах. Навіть враховуючи застарілість багатьох статистичних та